

DE LAATSTE PRINSES

BARBARA DEMICK

De laatste prinses

Een Tibetaans dorp onder Chinese heerschappij

Vertaald door Alexander van Kesteren
en Koos Mebius

Nieuw Amsterdam

Ter nagedachtenis aan
Lobsang Chokta Trotsik
(1981-2015)

Oorspronkelijke titel *Eat the Buddha. Life and Death in a Tibetan Town*. Random House, New York

© 2020 Barbara Demick

© 2021 Nederlandse vertaling Alexander van Kesteren en
Koos Mebius / Uitgeverij Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Nico Richter

Omslagbeeld © Carolyn Cole

Foto auteur © Jinna Park

Kaarten © Jeffrey L. Ward

NUR 320

ISBN 978 90 468 2837 3

www.nieuwamsterdam.nl

Inhoud

Woord vooraf 7

Kaarten 16

Deel 1: 1958-1976

- 1 De laatste prinses 23
- 2 Boeddha's eten 34
- 3 De terugkeer van de draak 50
- 4 Het jaar dat de tijd instortte 64
- 5 Een door en door Chinees meisje 84
- 6 Rode Stad 97
- 7 Ballingschap 108

Deel 2: Interregnum 1976-1989

- 8 De zwarte kat en de gouden worm 123
- 9 Een Tibetaanse opleiding 143
- 10 Een pauw uit het westen 158

Deel 3: 1990-2013

- 11 Wilde babyjak 173
- 12 Een monnikenleven 184
- 13 Compassie 194
- 14 Een kerel die houdt van een feestje 206
- 15 De opstand 217
- 16 Het oog van het spook 233
- 17 Vier feest of ik schiet 243

- 18 Geen kant op 253
- 19 Er staat een jongen in brand 262
- 20 Leed 272
- 21 De tokkelbaan 284

Deel 4: 2014 tot heden

- 22 India 297
- 23 Alles behalve mijn vrijheid 321

Noten 339

Verklarende woordenlijst 365

Dankwoord 369

Illustratieverantwoording 375

Register 379

Woord vooraf

Het centrum van Ngawa, 2014.

Eeuwenlang stond Tibet bekend als een ‘kluizenaarskoninkrijk’. De schoonheid van het land werd aan het oog onttrokken door zowel de natuurlijke barrière van het Himalayagebergte als de naar binnen gekeerde theocratische regeringen die werden geleid door opeenvolgende Dalai Lama’s, van wie elk een reïncarnatie van zijn voorganger zou zijn. In de negentiende- en twintigste-eeuwse literatuur over Tibet wemelt het dan ook van verslagen van buitenlanders die vermoed als monniken of kluizenaars het land probeerden binnen te glippen.

Vandaag de dag heeft niet het Tibetaanse volk de deur op slot gedaan, maar de Chinese Communistische Partij. China regeert Tibet sinds 1950 en betoont zich vooral tegenover buitenlandse bezoekers een ongestuvrijde poortwachter. Tegenwoordig bevindt zich in Lhasa een modern vliegveld compleet met Burger King en pinautomaten. Zo wordt een ooit heilige stad teruggebracht tot een toeristenval tot haast exclusief vermaak van Chinese toeristen. Want buitenlanders die een bezoek willen brengen aan de ‘Tibetaanse Autonome Regio’, zoals Tibet tegenwoordig door China wordt genoemd, moeten een speciale reisvergunning aanvragen. En die vergunning wordt maar mondjesmaat afgegeven aan academici, diplomaten, journalisten en iedereen die de onhebbelijke neiging zou kunnen vertonen om moeilijke vragen te gaan lopen stellen. De oosterse delen van het Tibetaans Hoogland, die liggen in de provincies Sichuan, Qinghai, Gansu en Yunnan, zijn in theorie toegankelijk voor iedereen met een geldig Chinees visum, maar buitenlanders worden regelmatig bij checkpoints tegengehouden of wordt de mogelijkheid ontzegd om in hotels in te checken.

Als correspondent voor de *Los Angeles Times* ging ik in 2007 naar Beijing, dus in het jaar vóór de Olympische Spelen. Als onderdeel van haar succesvolle *bid* voor de organisatie van de Zomerspelen deed de Chinese regering een hele ris beloften over de verbetering van de mensenrechtensituatie en het toegankelijker maken van het land voor journalisten. In de praktijk kwam hier weinig van terecht: voor journalisten bleef een groot deel van het land verboden terrein. En een van de minst toegankelijke plekken was Ngawa.

Ngawa is een verborgen stad. Als Ngawa überhaupt al voorkomt op Engelstalige kaarten wordt ernaar verwezen met de Chinese naam, Aba (spreek uit zoals de naam van de Zweedse popband). Voor niet-Tibetanen is de uitspraak van de Tibetaanse naam een hele uitdaging. Afhankelijk van het Tibetaanse dialect klinkt ‘Ngawa’ zo ongeveer als Nabba of Nah-wa.

Al sinds de jaren dertig is Ngawa een doorn in het oog van de

Chinese Communistische Partij. Zo'n beetje elk decennium is de stad het toneel van antiregeringsprotesten die steevast uitmonden in verwoestingen en vele doden. Zelf hangen de Tibetanen de leer aan van de veertiende Dalai Lama, Tenzin Gyatso, die de Nobelprijs kreeg vanwege zijn pleidooi voor geweldloos verzet. In de afgelopen jaren vielen de meeste doden dan ook aan Tibetaanse zijde te betreuren. Tijdens de protesten van 2008 openden Chinese troepen in Ngawa het vuur op de demonstranten. Tientallen mensen kwamen om. In 2009 overgoot een boeddhistische monnik zich in de hoofdstraat met benzine terwijl hij riep om terugkeer van de Dalai Lama (die in ballingschap in India verblijft). Hierop volgde een golf aan zelfverbrandingen. Op het moment dat ik dit schrijf, hebben 156 Tibetanen zichzelf in brand gestoken. Bijna een derde van hen kwam uit Ngawa en omstreken. De meest recente zelfverbranding vond plaats in november 2019. Deze overlijdensgevallen brachten Beijing ernstig in verlegenheid, aangezien ze de Chinese bewering logenstraffen dat de Tibetanen tevreden onder Chinees gezag leven.

Sinds het begin van de zelfverbrandingen verdubbelden de Chinese autoriteiten hun inspanningen om journalisten uit Ngawa te weren. Langs de toegangsweg tot de stad werden nieuwe checkpoints ingericht, compleet met tankvallen, barricades en paramilitairen die in de auto's turen om zich ervan te vergewissen dat er geen buitenlanders de stad binnenglippen. Met wisselend succes hebben verschillende onverschrokken journalisten zich op de achterbank opgevouwen terwijl ze hun camera als een periscoop omhoogstaken om door het raam foto's te maken.

Journalisten zijn tegendraadse wezens. Vertel ons dat we ergens niet heen kunnen gaan en je kunt er vergif op innemen dat we het toch proberen. Mijn vorige boek ging over Noord-Korea. En ja, mijn fascinatie voor dat land heeft er zeker mee te maken dat het zo gesloten is voor westerse bezoekers. Toen ik besloot dat ik één Tibetaanse stad wilde uitlichten, dacht ik meteen aan Ngawa. Ik wilde weten wat er in Ngawa gebeurde dat de Chinese rege-

ring zo angstvallig aan het oog wilde onttrekken. Wat bracht zo veel inwoners van Ngawa ertoe hun lichamen te vernietigen op een van de afschuwelijkste manieren die je je kunt voorstellen?

Ook wekte Tibet mijn nieuwsgierigheid om precies dezelfde reden waarom veel westerlingen er nieuwsgierig naar zijn. Hoewel ik geen boeddhist ben en nooit mijn heil heb gezocht bij de religies van het Oosten (en trouwens ook niet bij die van het Westen) heb ik waardering voor Tibet als een plek die is doortrokken van een spiritualiteit die voeding heeft gegeven aan een rijke cultuur, literatuur en filosofische traditie. Dat Tibet valt op in een wereld waarin alles in toenemende mate op elkaar lijkt. Ik heb Chinese geschiedenis gestudeerd en kende dus de feiten van de Chinese invasie en de vlucht van de Dalai Lama. Maar afgezien van de stereotiepe beelden van heiligen met ingevallen wangen in grotten en nomaden die met opgeruimde blik de kralen aan hun gebedssnoeren afgaan, wist ik bar weinig van de Tibetaanen zelf. Hoe was het eigenlijk om in de eenentwintigste eeuw als Tibetaan in de marge van het moderne China te leven?

De technologie heeft de wereld van veel van haar mysterie beroofd. Op Google Earth bekijk je na een paar muisklikken de meest ontoegankelijke regionen van de wereld. Maar dat programma kan niet verklaren wat er onder de oppervlakte gebeurt. En dus moest ik zelf naar Ngawa.

Een geografische opmerking: de Chinese regering verwijst met de naam Tibetaanse Autonome Regio naar niet meer dan de helft van het Tibetaans Hoogland. Dat heeft historische oorzaken die verderop in dit boek aan bod komen. De meeste Tibetaanen wonen in gebieden in de provincies Sichuan, Qinghai, Gansu en Yunnan die weliswaar buiten het 'officiële Tibet' vallen, maar daarom niet minder Tibetaans zijn. In recente decennia zijn deze oosterse delen van de hoogvlakte uitgegroeid tot het kloppende hart van Tibet. Het leeuwendeel van de beroemde Tibetaanse muzikanten, filmregisseurs, schrijvers, activisten en lama's, onder wie de huidige Dalai Lama, komt hiervandaan.

Ngawa ligt in de provincie Sichuan, zo'n beetje daar waar het Tibetaans Hoogland raakt aan China. Dat maakt Ngawa tot een soort grensstad. Wie er wil komen, reist gewoonlijk via Chengdu, de hoofdstad van Sichuan en een van China's vele megasteden.

Als je de opzichtige, splinternieuwe winkelcentra met hun Gucci- en Louis Vuitton-winkels en de hoog oprijzende woon-torens achter je laat, neem je de ringwegen en sla je vervolgens noordwaarts af richting de bergen. Hemelsbreed ligt Ngawa slechts 350 kilometer verderop. Maar aangezien je door het Qionglai-gebergte moet, een gematigd regenwoud en tevens de natuurlijke habitat van China's geliefde panda's, neemt de rit een volle dag in beslag. De weg klimt gelijkmatig via smalle haarspeldbochten. Die liggen er nat bij doordat er water uit de bergbeekjes van de rotsen druipt. Zodra je de hoogvlakte bereikt, zijn de bomen ineens verdwenen en barst het landschap open. De overgang is zo abrupt dat het is alsof je door een magische kledingkast een andere dimensie betreedt.

In elke richting golft een uitgestrekt, bobbelig groen tapijt mee met het reliëf van het gebergte. In koffietafelboeken over Tibet is de lucht altijd blauw. Maar als ik er was, en dat was vaak in de lente, werden de bergtoppen telkens door een laaghangende wolkendeken aan het zicht onttrokken. De dorpen langs de weg bestonden uit kleine verzamelingen plompe aarden huisjes. Ruigbeharde jaks en schapen keuren de weinige voorbijrijdende auto's geen blik waardig. Op strategische plekken langs de weg bevinden zich offergaven voor de goden, want de Tibetanen geloven dat in elke bergpas en elke heuvel goden huizen. En op de bergkammen klapperen gebedsvlaggetjes, van zongebleekte tot fletse pastelkleuren.

Ngawa ligt op zo'n 3350 meter hoogte, al heb je dat niet direct in de gaten omdat het er zo vlak is. Het 'centrum' is weinig meer dan een smalle stadsstrook die door de grasvelden snijdt. De hoofdstraat, die op kaarten Route 302 heet, loopt dwars door de stad – je rijdt in een kwartiertje van de ene naar de andere kant.

In 2013 kreeg de stad zijn eerste stoplicht. In dit landelijke gebied zie je geregeld mannen te paard, alhoewel de mensen tegenwoordig vooral op motorfietsen rijden of zich door een fietstaxi laten vervoeren. De meeste oudere mensen en ook sommige jongeren dragen een *chuba*, een traditioneel Tibetaans gewaad, met een gordel om hun middel. Maar velen kiezen met cowboyhoeden en dikke jacks van schapenvacht of dons voor een compromis tussen traditie en het gemak van confectiekleding. De vrouwen dragen vaak lange rokken.

Als immense boekensteunen verheffen zich aan weerszijden van Ngawa twee boeddhistische kloosters. Hun vergulde daken weerkaatsen het zonlicht. De kloosters zijn geschilderd in donkere vermiljoen- en eigeeltinten. Deze kleuren zijn voorbehouden aan kloostergebouwen, zodat die scherp afsteken tegen het vaalbruine landschap. Als je Ngawa vanuit het oosten binnenkomt, bevindt het Se-klooster (spreek uit: 'see') zich vlak bij het eerste checkpoint. Helemaal aan de westkant van de stad staat het grotere Kirti-klooster, het epicentrum van de zelfverbrandingen.

Tussen beide kloosters toont het straatbeeld een warboel van lage gebouwen met tegels aan de buitenkant. Het lijken wel binnenstebuiten gekeerde badkamers. Op de begane grond zijn het meestal winkels. Wanneer hun metalen deuren openstaan, krijg je zicht op een uitgesproken lelijk warenassortiment: auto-onderdelen, emmers, zwabbers, plastic stoeltjes, goedkope sneakers en landbouwgereedschap.

De onontkoombare Chinese ontwikkeling drukte haar stempel van uniformiteit op de stad. Uithangborden maken reclame voor de China Peoples Bank, China Mobile en China Unicom. Ngawa is een arrondissementshoofdstad (het stadje telt ongeveer 15.000 inwoners; het arrondissement Ngawa ongeveer 73.000) en dat brengt de aanwezigheid met zich mee van kleurloze overheidskantoren, een ziekenhuis, een grote middelbare school en de bureaus van de politie en de staatsveiligheidsdienst. Aan elk ervan wappert een opvallende grote rode vlag. Dit verschilt niet

van andere arrondissementshoofdsteden in West-China, maar wel zie je hier meer politieauto's en militaire voertuigen. Buiten het enige warenhuis van de stad staat vaak een pantserinfanterievoertuig geparkeerd. Hoog aangebrachte camera's registreren de nummerplaten van de auto's die de stad in en uit rijden. In de hoofdstraat zie je vaak militaire trucks met canvaskappen voorbijkomen. Die rijden van en naar de legerbasis aan de andere kant van het Kirti-klooster. Naar verluidt zijn er 50.000 militairen en medewerkers van de veiligheidsdiensten in Ngawa gelegerd, ongeveer vijf keer zo veel als je zou mogen verwachten in een plaats van deze omvang.

Dat Ngawa vooralsnog niet is overspoeld door Chinese winkelketens en fastfoodrestaurants heeft het stadje aan zijn afgelegen locatie te danken. Toch zijn er al wel tal van Chinese restaurantjes die reclame maken voor hotpot (Chinese fondue) en dumplings. Toen een paar jaar geleden werd geklaagd dat Ngawa te Chinees werd, verordonneerden de plaatselijke autoriteiten dat er op de gebouwen aan de hoofdstraat Tibetaanse motieven moesten worden geschilderd. De muurschilderingen van lotusbloemen, trompetschelpen, gouden vissen en parasols drukken een geforceerde opgewektheid uit. De bijpassende roodgeverfde metalen rolluiken, met daarop boeddhistische symbolen gegraveerd, maken het tafereel compleet. Chinese winkeleigenaars werd verteld dat ze in hun reclame ook het Tibetaanse schrift moesten gebruiken. Al hoorde ik dan weer van Tibetanen dat de uithangborden waren vergeven van de spelfouten. Ik geloofde het meteen toen ik het merkwaardige Engels zag dat aan sommige teksten was toegevoegd:

NGAWA WELWILLENDHEID EN GARAGE

BRILJANTE DECORATIE

Tijdens mijn zeven jaar in China werd ik er steeds bedrevener in om mezelf onopvallend over het Tibetaans Hoogland te verplaatsen. Ik wilde me natuurlijk niet bespottelijk uitdossen als een negentiende-eeuwse ontdekkingsreiziger, maar ik kocht wel een slappe, bestippelde hoed en ook een mondmasker, die je toen al overal in Azië zag. En ik droeg lange stofjassen en platte veterschoenen. Dat het vaak regende, bood me bovendien een ideaal voorwendsel om me achter mijn paraplu te verschuilen.

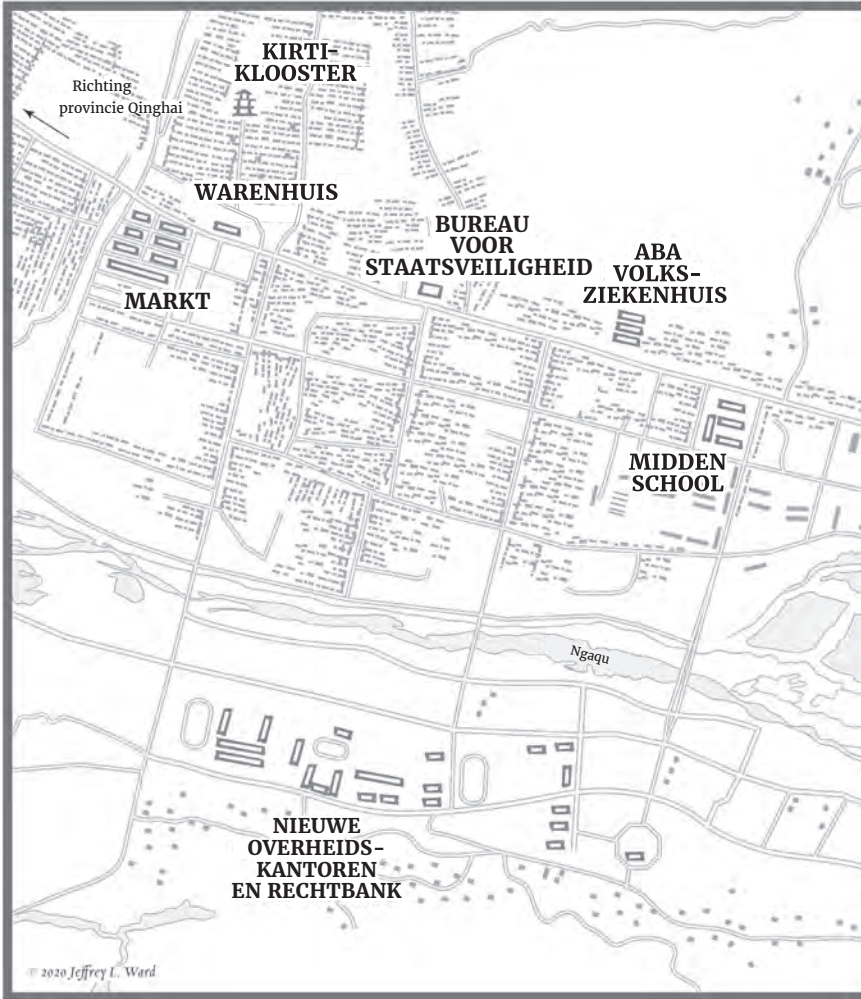
Het lukte me om drie trips van uiteenlopende duur te maken naar het hart van Ngawa. Daarnaast interviewde ik mensen afkomstig uit Ngawa op andere plekken op de hoogvlakte waar minder strenge regels golden. In de gemeenschappen van Tibetaanse ballingen in India en Nepal wonen veel mensen uit Ngawa, die allemaal zeer gul waren met hun tijd en herinneringen. In Kathmandu stuitte ik zelfs op een heus ‘Ngawa-genootschap’. Ngawa werd eeuwenlang, totdat de Communistische Partij de macht overnam, geregeerd door zijn eigen koningen en koninginnen. Hun nazaten boden me een schat aan historische informatie over het gebied en de dynastie. Een Chinese wetenschapper was zo goed om me te helpen aan vertalingen van Chinese regeringsdocumenten en memoires over Ngawa. Ook interviewde ik de familieleden, vrienden en burens van alle mensen die in dit boek voorkomen. Dat stelde me in staat hun getuigenissen te toetsen, wat des te belangrijker is in anticipatie op de voorspelbare Chinese kritiek dat veel van de op deze pagina’s beschreven ontberingen overdreven zouden zijn.

Alle mensen, dialogen en (de tijdsvolgorde van de) gebeurtenissen zijn waarheidsgetrouw. In dit boek komen geen samengestelde personages voor, al heb ik sommige namen aangepast om de mensen die openhartig hun verhaal vertelden tegen mogelijke vergelding te beschermen.

CHINA

NGAWA

PALEIS

Richting Meruma →

**SE-
KLOOSTER**

Mijlen 5
Kilometers 5

